

Proloog

1931

Antonia pakte de hand van haar opa en trok hem het donker in. 'Kom, nonno. Niet tegenstribbelen.' Hij hinkte erger dan ooit, maar haast was geboden. Zijn dikke bos wit haar glansde in het kaarslicht. Er was geen gas of elektriciteit in de kelder en in de tunnel was het enige licht afkomstig van de koperen lantaarn die aan haar hand bungelde.

'Kom –' De woorden bleven in haar keel steken bij het horen van het lawaai boven haar hoofd. Door het hout, het steen en de aarde heen klonk het alsof er knickers op een tegelvloer kletterden. Maar dat was het niet. Ze had gebeden dat papa ongelijk had, dat ze niets te vrezen hadden. Maar hij had gelijk. *Signore!*

Een vertwijfelde drang om terug te rennen, de trap op te vliegen maakte zich van haar meester. Ze hadden papa gevonden! Wat kon het anders zijn? Maar nonno's hand sloot zich nog vaster om de hare. Hij zei niets, maar de pijn in zijn ogen sterkte haar in haar besluit. Nonno had haar nodig. Langzaam voerde ze hem dieper het stille, stenen keelgat in, dat hun aanwezigheid opslokte, terwijl de angst achter hen aan sijpelde.

Haar hart schreeuwde: *papa!* Maar ze huilde onhoorbaar. Ze mochten geen geluid maken dat naar boven of naar buiten zou kunnen doorklinken. Plotseling klauwde de hand van haar opa om de hare, en hij zakte door zijn knieën.

'Nonno?' Ze liet zich naast hem neervallen en er welde een schreeuw op in haar binnenste, toen hij met zijn hand naar zijn borst greep. *Nonno!* Ze moest hulp gaan halen! Ze moest –

Hij klampte zich aan haar vast en bracht hijgend uit: 'Nee, Antonia. Ze mogen je niet vinden.'

Niet vinden? Wat deed haar veiligheid ertoe, als ze de mensen van wie ze het meeste hield, verloor? De tranen drupten langs haar kin. Haar gedachten schoten alle kanten op, als de muizen in de tunnel, terwijl golven van verdriet haar overspoelden. Ze kon nu niet bij hem weg. Ze kon alleen zijn hand vasthouden en met zijn rochelende ademhaling meeademen, tot die stopte. Ze sloot haar ogen in een stille rouwklacht. *Nonno...*

Hoofdstuk 1

Zonneschijn.

Dauw op de druiven.

Een blauwe reiger in de lucht, zijn poten als een sliertend lint.

*Nonno's hand in de mijne. Hij bukt zich, plukt een druif,
een bolletje, gevoed door zwarte aarde en gebed.*

Klein in zijn lange, knokige vingers.

*Een dik geloooid vel, maar daarbinnen de overloed van
in nevelen gehulde ochtenden en lome, zonovergoten uren.*

'Is het al zover?'

Hij legt hem in mijn hand, sluit mijn vingers eromheen. 'Bijna.'

En hij glimlacht.

Het verplegend personeel in het Barnabasziekenhuis probeerde niet langer hen naar buiten te jagen. Zolang de familie een pad openhield voor de dokters en verpleegsters, mochten ze rond het bed waken. Hun gebeden vulden de lucht als de zuurstof die via een slangetje nonna Antonia's neus inging. Lance ademde het geloof van zijn familie in en ademde het zijne uit.

Ook al was ze krom en gerimpeld, nonna was al zijn hele leven het hart van hun huis en ze waren niet van plan haar zonder slag of stoot te laten gaan. Hij boog zich over haar heen en kneept zachtjes in de knokige hand, die in de zijne lag. Anderen zouden die plek misschien ook ingenomen kunnen hebben, zoals nonna's zoon – zijn vader – of mama of zijn zussen, maar in werkelijkheid was het zijn plek. Lance zou dat niet hardop zeggen, maar dat hoefde ook niet.

Nonna wist dat hij er was. Ook al werd ze kunstmatig in slaap gehouden, ze wist het en zijn kneepje liet haar weten dat hij er zou

zijn zo lang ze daar behoefte aan had. De afgelopen paar jaar had hij rondgezworven, geprobeerd een antwoord te vinden op vragen waar geen antwoord op was. Maar nu was hij er, en ze hadden de band van die handdruk allebei nodig. *Hier ben ik, nonna.* Als hij zijn kracht aan haar zou kunnen doorgeven, dan zou hij dat doen. Troost en moed en een beetje van wat hij op straat geleerd had. *Vecht terug. Laat je er niet onder krijgen.*

Maar dat hoefde hij haar niet te vertellen; dat had hij van haar geleerd. Zijn keel kneep dicht toen hij dacht aan de compressen die ze op zijn builen en blauwe plekken had gelegd. *'Niet tegen papa zeggen, nonna.'*

'Die man heeft ook ogen in zijn hoofd, ragazzo piccolo. Die ziet het zelf ook wel.'

Maar als het erop aankwam, had ze hem altijd gesteund. *'Wees niet te streng voor hem. Hij doet zijn best.'*

Maar dat 'best' stelde niet zoveel voor, en daarin schoot hij tekort, in tegenstelling tot Tony, bij wie 'het beste' kon wedijveren met de kracht van superhelden. Weer een pijnscheut. Ga nu niet overdrijven, zei hij tegen zichzelf; maar wanneer had hij ooit zijn eigen advies ter harte genomen? Hij keek om zich heen in de kamer. Mama's lippen bewogen in gebed; papa zat alleen maar met zijn hoofd in zijn handen. Hij zou wel uitgeput zijn, nu hij de hele dag gewerkt had en daarna hierheen gekomen was na het telefoontje.

Zijn zus Monica probeerde Nicky rustig te krijgen, maar de benauwde ruimte en de verstikkende bezorgdheid moesten het kind gek maken. Monica keek hem even aan en glipte toen naar buiten, om Lucy heen, bij wie de kleine Nina tegen haar schouder lag te slapen. Zijn derde zus, Sofie, zou eigenlijk moeten studeren. Ze was aan het promoveren en kon deze afleiding niet gebruiken. Niet dat ze het zo zou stellen, maar zo was het gewoon.

Dit zou van hen allemaal zijn tol eisen. Hij was het beste in staat om de wacht te houden, omdat zijn verantwoordelijkheden zoals gewoonlijk nihil waren. Daar viel iets voor te zeggen; het zorgde ervoor dat je beschikbaar was tijdens een crisis.

Maar Lance wilde dit niet zien als een crisis. Ze waren nog lang niet bekomen van de vorige, van Tony. Hij keek even naar de kleine, donkere Gina die bij de deur stond, en wist dat de emoties

in haar binnenste nu hoog opliepen. Zijn schoonzus zou absoluut thuis moeten zijn. Hij kon het hier wel aan. Nonna Antonia was een vechter. Ze zou terugslaan en ze miste nooit. Ze had hem vaak genoeg een draai om zijn oren gegeven, als ze niet al te hard bezig was om hem te verdedigen.

Ze moesten naar huis om wat te slapen. Papa had nog niet gegeten. Lance ving zijn moeders blik toen ze even ophield met bidden. Hij wees met zijn hoofd naar papa en ze begreep wat hij bedoelde. Zijn familie had een opmerkelijk talent om zonder woorden te communiceren, hoewel dat hen er niet van weerhield er toch op los te ratelen.

Ze hadden het geduld van de ziekenhuisstaf waarschijnlijk aardig op de proef gesteld en hij wilde nonna voor zichzelf. Mama was degene die dat voor elkaar kon krijgen. Ze stond op en begon iedereen te verzamelen. Hij kon de collectieve zucht van verlichting bij de zusterspost bijna horen. Hij pakte nonna's hand en glimlachte. Toen liet hij zijn hoofd zakken en doezelde weg.

Lance werd wakker met een gevoel van urgentie, dat net zo hevig was als de druk op zijn volle blaas. Nonna was wakker. Haar hand hield de zijne omklemd en ze maakte geluiden die hij nog nooit van haar gehoord had. Hij liet niet merken dat hij ervan schrok, maar boog zich alleen dichter naar haar toe.

'Wat is er, nonna?' Hij kon geen touw vastknopen aan de geluiden en ze wond zich steeds meer op. Hij mocht niet het risico nemen dat er nog een bloedvat zou springen door haar inspanningen, dus hij drukte heimelijk op de knop om de verpleegster te roepen. 'Stil maar. Gun het wat tijd, dan zult u weer kunnen zeggen wat u wilt.'

'Baa... baa...'

In haar ogen stond een ontzetting te lezen, die hij er slechts één keer eerder in had gezien, en hij wilde niet dat ze ooit nog zo zou moeten lijden. Hij bracht haar hand naar zijn lippen. 'Stil maar, nonna.' Waar bleef die verpleegster nou?

Maar toen was ze er, een slank toonbeeld van efficiëntie, dat het overnam waar hij tekortschoot. Ze had zeker iets met het infuus gedaan, want nonna werd rustig en viel toen in slaap, maar toch was er iets wat ze hem had willen laten weten of doen. 'Hoe lang duurt het voor ze weer kan praten?'

De verpleegster trok haar dunne, blonde wenkbrauwen op. 'Dat is onmogelijk te zeggen. Dat verschilt per geval.'

Nonna was geen geval en het zou haar gek maken als ze niet kon zeggen wat ze op haar hart had. 'Wanneer op z'n vroegst?'

'Dat hangt af van de omvang van de schade en de plaats van het gebied in de hersenen en van tal van andere factoren. Het kan dagen duren of jaren.' Ze voegde er zachtjes aan toe: 'Of misschien nooit meer.'

'Ze probeert me iets te vertellen.'

De verpleegster knikte. 'Dat is heel frustrerend. Maar ze moet zich rustig houden en het genezingsproces zijn gang laten gaan.'

'Kunt u haar even in de gaten houden, terwijl ik een sanitaire stop maak?'

De verpleegster glimlachte. 'Dat overleeft ze wel, hoor.'

Lance keek naar zijn slapende oma en vermoedde dat nonna er geen bezwaar tegen zou hebben als hij even naar de wc zou gaan, maar hij voelde haar nood in iedere vezel van zijn lijf. Hij moest erachter zien te komen wat ze hem had willen vertellen, maar hoe? Misschien zou ze morgenochtend meer kunnen zeggen. Hij ging naar de wc en nam weer plaats naast haar bed. Hij sloeg zijn knie over de leuning van de stoel. 'Welterusten, nonna. Slaap lekker.'

Lance werd wakker van een hand op zijn schouder en de geur van een *macchiato* in zijn neus. Hij begroette Chaz door even zijn vingers in de zijne te haken en bedankte hem fluisterend. 'Hoe ben je binnengekomen?'

'Ze dachten dat ik familie was.'

Lance keek met een grijns op naar de lange Jamaicaan. Ze moesten het personeel wel heel erg uitgeput hebben.

Chaz vroeg met een knikje naar het bed: 'Hoe is het met haar?'

Lance haalde zijn schouders op. 'Ze probeert me iets te vertellen, maar ik snap het niet.'

Chaz ging op zijn hurken zitten; zijn benen scharnierden als de poten van een sprinkhaan. Hij vroeg niet door, hij accepteerde de beperkingen van de medische wetenschap makkelijker dan Lance. Niemand wist hoe de zaken zich zouden ontwikkelen. En misschien zou nonna wel helemaal vergeten wat eerder zo dringend had geleken.

Maar dat was niet zo. Zolang zijn familie in en uit liep om haar te betuttelen en zich zorgen over haar te maken bleef ze passief, maar zodra ze weer alleen waren, probeerde ze het hem duidelijk te maken. Hij begreep haar frustratie, maar van haar boodschap kon hij niks maken. 'Het komt allemaal goed, nonna.'

Maar dat was niet wat ze van hem wilde. De dokter had hun een paar dingen uitgelegd. Ze had een hersenbloeding aan de linker kant van haar hersenen gehad. Hoewel er nieuwe behandelingen waren die schade soms konden voorkomen of snel konden herstellen, een hersenbloeding had nog altijd tijd nodig om te genezen.

Ze had last van afasie, een functiestoornis in de hersenen, die haar spraak-, gehoor-, lees- en schrijfvermogen aantastte, en dysartrie, waardoor de spieren van haar gezicht, tong en lippen verzwakt werden. Ze was gedeeltelijk verlamd aan de rechterkant van haar lichaam en de dokter waarschuwde voor emotionele labiliteit – plotselinge stemmingswisselingen, waardoor ze in tranen zou kunnen uitbarsten. Alsof haar toestand nog niet erg genoeg was, dacht Lance.

Hij had zelf ook last van stemmingswisselingen, meestal ten gevolge van zijn onvermogen om te begrijpen wat ze van hem wilde. De boodschap was nog steeds even dringend, hoewel nonna die nog steeds alleen probeerde over te brengen als ze samen waren. Het was iets voor hem en niet voor de rest van de familie. De noodzaak om te begrijpen wat ze bedoelde was als een gapend gat in zijn binnenste, dat met de dag groter werd.

Hij begon dingen uit het huis mee te nemen, die ze misschien wilde hebben. Haar gebedenboek, haar recepten – bijna even belangrijk – haar bijoutheriedoos, waar het gouden medaillon van nonno in zat, zijn trouwring en de andere sieraden die hij haar in de loop der jaren had gegeven. Ze hadden stuk voor stuk geen grote waarde en het bleken toch niet de dingen te zijn die ze wilde.

Het was een vreemd idee om nonna's slaapkamer te doorzoeken. Hij was daar bijna nooit geweest, omdat ze zelf nauwelijks tijd binnen deze muren doorbracht. Ze stond altijd vroeg op en lag laat in bed en was in de uren daartussenin druk bezig. Maar er moest iets zijn wat ze nodig had en dit was de plek waar ze haar spullen bewaarde – hier of in de keuken van het restaurant, maar hij had

haar recepten al geprobeerd en kon zich niet voorstellen dat ze potten of pannen wilde.

Hij was begonnen met de spullen op haar nachtkastje en verder gegaan met die op haar ladekast. Nu trok hij de bovenste la open en voelde zich een voyeur. Dit waren de laden van zijn oma en daar had hij niets in te zoeken, alleen wist hij niet wat hij anders moest doen. Ze had steeds geïrriteerder gereageerd bij elk ding dat hij meenam, maar er had ook aanmoediging uit gesproken dat hij het moest blijven proberen. Dat dacht hij, tenminste.

Daarom zocht hij nu tussen haar stapeltjes ondergoed en voelde zich dwaas, totdat hij een bundeltje brieven vond. Hij haalde het uit de la. Dat zag er goed uit. Liefdesbrieven van nonno? Dit zou misschien iets kunnen zijn wat haar troost bood. Hij zocht nog even verder in de la, maar er lag verder niets meer. Hij zou de brieven proberen, en als ze hem woest zou aankijken, zou hij gewoon verder moeten zoeken.

Maar toen hij de brieven meebracht, reageerde ze duidelijk opgewonden. Hij legde ze op het nachtkastje naast haar bed, maar ze begon onmiddellijk klanken uit te stoten. Hij pakte ze weer op. 'Wilt u dat ik ze lees?'

Ze slaakte een schrille kreet, een hard, boos geluid, dat ze niet zo bedoelde, wist hij. Het was frustratie en paniek en beslist ook enige ergernis over zijn stompzinnigheid. Maar dat was niks nieuws.

'Nonna, ik weet niet wat u wilt.' Hij probeerde de brieven in haar hand te stoppen, maar ze duwde ze terug naar hem.

Misschien wilde ze een bepaalde brief. Hij maakte het lintje los en liet ze haar een voor een zien. Ze hadden niet allemaal hetzelfde handschrift. Sommige waren beslist van nonno afkomstig, maar er zaten ook andere brieven tussen en toen hij een van die brieven omhooghield, kreunde ze.

'Wilt u dat ik deze voorlees?'

Ze kreunde weer, met een handgebaar dat leek aan te geven dat ze hem wilde vasthouden. Hij gaf haar de brief.

'Wilt u dat ik hem openmaak?'

Een scherp geluid toonde haar irritatie. Als ze niet wilde dat hij de brief eruit haalde, ging het dan misschien om de envelop? Hij was aan haar geadresseerd, maar dat was het niet wat ze hem wilde

laten zien. Hij drukte haar vinger op de afzender.

Suora Anna Conchessa

Santuaria di Nostra Signora del Monte

Liguria, Italië

‘Wilt u dat ik deze vrouw schrijf?’ Alleen de blik in haar ogen toonde hem haar antwoord. ‘Bel? Wilt u dat ze komt?’

De gefrustreerde klank in haar stem kon zich meten met de zijne. ‘Wat dan, nonna? Ik kan geen gedachten lezen.’ Als ze het had gekund, had ze hem een mep op zijn hand gegeven om die toon. ‘Het spijt me.’ Lance probeerde het nog een keer. Hij keek naar het adres en probeerde te raden wat ze van hem wilde. Haar nagel werd wit op de plek waar haar vinger op het adres drukte. ‘Wilt u dat ik daarheen ga?’

Nonna liet zich met een zucht terugvallen in het kussen.

‘U stuurt me naar een klooster.’

Er trilde iets in nonna’s mondhoek.

‘Geweldig. Nou, misschien als u wat sterker bent...’

Ze deed haar ogen open en keek hem woest aan. Hij wilde dat hij haar niet zo goed kende dat iedere blik iets duidelijk maakte.

‘Als ik wegga, wie moet er dan voor zorgen dat u zich gedraagt?’

Ze bromde achter in haar keel.

‘Goed. Ik ga wel.’ Hij zou voor haar naar het andere eind van de wereld gaan, maar wat was er zo bijzonder aan dat Italiaanse nonnenklooster? Wat het ook was, nonna’s onvermurwbaarheid was niet mis te verstaan, maar daarachter lag een angst, die zich op haar borst had vastgezet.

‘Wát ga je doen?’ Op Rico’s gezicht stond te lezen wat Lance voelde.

‘Ik weet ook niet meer dan dat, maar dat probeerde ze me te zeggen.’ Lance stopte nog een shirt in zijn rugzak.

Rico beheerste de Portoricaanse starre blik tot in de perfectie. ‘Dus je gaat er gewoon vandoor.’

Lance propte een spijkerbroek onder in de rugzak. Hij wilde geen moeilijkheden met Rico. Ze hadden al een onoverkomelijk verschil van mening ontwikkeld, ondanks hun gezamenlijke verleden. Het

maakte niet uit of hij in Italië zat, of in Ecuador, of in de slaapkamer hiernaast.

‘Het is gewoon het zoveelste excuus om te vluchten, man.’

Lance ging daar niet op in en ging verder met het inpakken van sokken en boxershorts. ‘Ga dan zelf met haar praten, Rico. Nonna wil iets en ik ben degene die erachter moet zien te komen wat.’ Hij keek om zich heen in de flat die hij met Chaz en Rico deelde. Hij zou niet veel meenemen, maar moest wel zorgen voor het hoogstnoodzakelijke.

‘Hoe lang blijf je weg?’

Lance haakte zijn duimen in zijn broeklussen. ‘Dat weet ik niet. Maar ook al zou ik blijven, ik doe niet meer mee. Ga maar op zoek naar iemand anders.’

Rico gooide zijn hoofd met een grauw in zijn nek. ‘Er is niemand anders.’

Lance maakte de riempjes van de rugzak dicht en hees hem op zijn schouders. Hij moest zijn vliegtuig halen. Hij greep Rico’s hand en trok hem tegen zich aan. ‘Houd nonna een beetje in de gaten voor me.’

‘Doe ik.’ Rico’s greep was stevig door een band, gevormd in jaren van vriendschap, die sterker was dan bloed. Het zou wel weer goed komen. Die vriendschap was op meer dan één ding gebaseerd en Rico zou dat uiteindelijk wel inzien.

De vlucht duurde lang en leek nog langer te duren voor het afgetobde vrouwtje met de peuter in de stoel naast hem. Voor ze de Atlantische Oceaan voor driekwart overgestoken hadden, viel Lance in slaap met het kind op zijn borst, terwijl de vrouw een oprecht bedankje mompelde.

Pruttelend en puffend op de Europese scooter, die maar een armzalig alternatief voor zijn Harley was, reed hij over de spectaculaire weg naar het hoog op een berg gelegen klooster, dat uitkeek op de Golf van Genua. De zachte wind was doortrokken van de geur van dennenbossen en citroenbomen, amandelen en kruiden en de weg boorde zich door donkere tunnels en dook weer op in het warme zonlicht langs de Tyrrheense Zee.

Terwijl hij omhoogging, spreidde het water, zo blauw als aqua-

marijn, zich onder hem uit en de stad Genua klemde zich vast tussen de zee en de woeste Ligurische Apennijnen. Het met vakantieparken gevulde halvemaanvormige gebied van de Riviera di Ponente en de Riviera di Levante zag eruit als één grote speeltuin, maar Lance was hier niet voor zijn eigen plezier. Zijn weg ging nog steiler omhoog naar het vestingachtige klooster, dat oprees uit de rots en het struikgewas van de berg.

Het was moeilijk te zien waar de muren van de hoofdingang begonnen en de berg ophield. Hij had een *cumbessia* in het klooster geboekt en kreeg precies wat hij verwacht had: een cel. Een raam met tralies ervoor keek uit op de binnenplaats en de deur kwam daar ook op uit. Stromend water – koud – en een bed.

Het hele klooster leek achterover te zakken in de grond. De platte, rechthoekige stenen van de gebouwen zagen eruit alsof ze zonder cement op elkaar gestapeld waren, maar ze stonden er al eeuwen. Een diepe vrede overspoelde hem. Vergeleken met de Bronx was dit volkomen irreëel. Geen telefoon, geen tv. Het maakte niet uit. Wat hem betreft hadden ze hem in een stal mogen onderbrengen. Hij had alleen antwoorden nodig en dat hield in dat hij zijn achterchternicht moest vinden, Conchessa DiGratia, alias zuster Anna Conchessa.

Zijn verzoek om haar te mogen spreken was bij zijn aankomst zonder uitleg afgewezen. Geen veelbelovend begin, maar nonna was onvermurwbaar geweest toen hij voor zijn vertrek haar bedoeelingen nog eens geverifieerd had. Ze wilde dat hij zou praten met deze nicht van wie hij nog nooit gehoord had, om redenen die verborgen waren in nonna's brein. De non met het lieve gezicht die hem, samen met nog een paar andere pelgrims, welkom had gezeten, nodigde hem uit het terrein te verkennen, maar kon hem niet vertellen wanneer hij zijn nicht zou kunnen ontmoeten.

Daarom wandelde Lance door de tuinen en liet hij het gevoel van urgentie los, dat hem de hele weg hiernaartoe voortgedreven had. Zijn New Yorkse drammerigheid zou hem niets opleveren en het was onmogelijk zich te onttrekken aan de tijdloosheid van de eeuwigheid binnen de oude, stenen muren. Het was geen nalatigheid, alleen het besef dat zelfs de tijd alleen door Gods woord voortsnelde.

De warme maaltijd was eenvoudig, maar de non die hen bediende, was niet oud genoeg om nonna's nicht te kunnen zijn. Hij brak de focaccia en genoot van de kruiden die het brood op smaak brachten, planten die hij herkend had in de tuinen die de gebouwen omringden. Verzadigd door de eenvoudige maaltijd sliep hij diep op het simpele, smalle bed. Hij werd wakker met een nieuwe verwachting dat hij zijn doel zou bereiken.

Na het ontbijt vroeg Lance opnieuw naar zijn nicht. Hij bleef aan de tafel wachten toen de andere pelgrims weggingen voor hun dagelijkse activiteiten. De non die naar hem toe kwam was weer te jong. 'Het spijt me, maar zuster Anna Conchessa zegt dat haar nicht Antonia geen kleinzoon heeft.'

Hij spreidde zijn handen. 'Ze kent me niet. Ik ben met het vliegtuig uit Amerika gekomen. Hier, kijkt u maar.' Hij gaf haar de brief die Conchessa zijn nonna jaren geleden geschreven had. 'Laat haar die maar zien.'

Met zijn ellebogen op de lange tafel en zijn hoofd in zijn handen bleef Lance wachten. Hij had niet verwacht dat Conchessa hem niet zou willen ontmoeten. Waarom zou ze aan zijn woorden twijfelen? Waarom kon ze niet geloven dat Antonia getrouwd was en kinderen en kleinkinderen had gekregen? Ze kon op zijn minst horen wat hij te vertellen had.

De vrouw kwam terug en gaf hem de brief terug. 'Het spijt me. Ze is bezig met het bakken van de broden voor het Feest van Maria-Boodschap. Dan wordt er brood gegeven aan de gelovigen die het heilige pad beklimmen.'

Lance greep zijn kans. 'Misschien kan ik helpen.'

De wenkbrauwen van de non gingen omhoog en maakten rimpels langs de rand van haar habijt. Ze was er duidelijk niet aan gewend dat pelgrims aanboden te helpen met het werk.

'Zeg haar dat nonna Antonia me heeft leren koken. Ik kan brood bakken.' Hij wist niet of het de taalbarrière was of puur ongeloof dat haar uitdrukking veroorzaakte, toen ze weer wegliep om zijn spreekbuis te zijn.

Even later kwam ze terug. 'Wilt u mij maar volgen?'

Hij wist niet wie van hen het meest verbaasd was. Hij had het gevoel dat hij in haar ogen een soort kermisattractie was. Ze was

waarschijnlijk ingetreden op haar achttiende en haar onschuld steeg omhoog als de zwakke geur van kaarsen die het donker verdrijven. Hij liep achter haar aan naar de keuken, waar een vrouw stond die met gemak net zo oud was als nonna. Hoewel de jaren haar nog niet krom gemaakt hadden, reikte ze niet verder dan tot zijn schouder. Ze was zo rond als een tonnetje en had een haviksneus. Hij wist onmiddellijk zijn plaats, en toen ze zonder iets te zeggen naar de gootsteen wees, waste hij zijn handen grondig met water en zeep en wierp zich toen op het mengen en kneden van deeg.